

AKTİF ÖĞRENME, ÖĞRENMEYİ ÖĞRENMENİN VE PROBLEME DAYALI ÖĞRENME

Prof. Dr. Sevil ÜNAL*

Eğitim gündeminde son yıllarda yoğun olarak yer alan "*aktif öğrenme*", "öğrenmeyi öğrenmek ve "*probleme dayalı öğrenme*" diye tanınan öğrenim yöntemlerinin eğitim- öğretim süreci içindeki konumlarını netleştirmek için eğitim, öğretim ve öğrenme süreçlerini gözden geçirmek gerekir.

Öğretim ve öğrenmeyi kapsamı içine alan eğitim, "Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve planlı olarak istendik bir değişim meydana getirme süreci" olarak tanımlanabilir. Bu tanımda kullanılan davranış terimi, bireyin bilgi, beceri, alışkanlık ve tutumunun tümünü kapsamaktadır.

öğretim, "Bireye bilgi, beceri, alışkanlık ve tutum kazandırarak eğitimin genel ve özel amaçlarına ulaşması amacıyla öğretmen denilen rehberin denetiminde, genellikle eğitim kurumlarında sürdürülen amaçlı, planlı ve programlı etkinlikler" olarak tanımlanır.

Öğrenme ise bilgi, beceri, alışkanlık ve tutum kazanma sürecidir. Öğrenme, bizzat öğreniri tarafından, genellikle bir öğretici yardımıyla gerçekleştirilen bir süreçtir. Öğreniri, okuldaki öğrenci veya okul dışından bir yetişkin birey olabilir. Birey, amacını engelleyen bir sorun, güdülerini doyurabileceği bir işlev veya karşılık vermek zorunda bulunduğu bir uyarıya karşılaştığı zaman, tüm bilgi, beceri ve tutumlarını birleştirip bütünlük halinde gereken çözümü bulabilme, işlevi yerine getirebilme veya karşılığı verebilme davranışını gösterebiliyorsa o zaman öğrenme gerçekleşmiş demektir (Önder 1993:25).

Öğrenme sürecinin, bireyin zihninde hangi mekanizmalarla gerçekleştiği konusunda geliştirilen çok sayıda kuram içinden en yaygın olarak kabul gören, Jean Piaget (1952) ve David Ausbel'in (1952) temellerini attığı yapıcılık veya bütünlükçülük (konstrüktivist) kuramıdır.

Piaget'e göre öğrenme, bireyin çevresiyle etkileşimi sonucu zihinsel örüntüsünün sürekli yenilenmesi, geliştirilmesidir. Zihinsel gelişimin

* Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

gerçekleşmesi için bazı zihinsel aşamalar gereklidir. Bunların ilki, dışarıdan gelen yeni bilgilerin zihinsel olarak özümsemi ve bilişsel yapının/örüntünün oluşturulmasıdır. Sonradan gelen bilgilere, bu oluşmuş örüntü içinde hazır bir yer yoksa, yeni bir yer açılır ve beyin bilişsel olarak yeniden yapılır; gelen bilgiyi ikame edecek şekilde bilişsel örüntü yeniden biçimlenir. Bu şekilde süregelen yer açma ve yeniden yapılaşmalarla beyindeki bilişsel örüntü gelişir, yoğunlaşır ve büyür; değişik durumlar ve problemler karşısında bireyin çözüm üretme yetisi artar.

Ausbel'e göre, yeni bilgilerin öğrenilip kavranması için öğrencinin beyinde, bu yeni bilgilerle bir şekilde bağlantı kurabileceği bir bilişsel yapının var olması gerekmektedir. Piaget'nin kuramında olduğu gibi, şayet yeni gelen bilgi ile mevcut bilişsel yapı arasında bir bağ kurmak mümkün değil ise, o zaman bu bilgilerin bağlanabileceği yeni bağlantı noktaları yaratılır; bilişsel örüntü büyüyerek yeni bir şekil kazanır.

Öğrenmenin en alt seviyesinde akılda tutma (belleme, ezberleme) en üst seviyede ise akıl yürütme, uygulama vardır. Öğrenmenin davranışsal tanımında belirtildiği gibi tam anlamıyla öğrenme, bireyin öğrendiği bilgi ve beceriyi uygulamaya dökebilmesidir. Öğrenme ancak öğrencinin aktif katılımıyla gerçekleşebilir. Öğretmen dahil hiç kimse bireyin öğrenmesini sağlayamaz. Öğretmen yol gösterir, programa koyar, yardımcı olur fakat öğrenme bireyin sadece kendisinin gerçekleştirebileceği zihinsel bir değişimdir. Bedensel büyüme gibi yalnızca beslenerek oluşmaz; emek gerektirir. Diğer taraftan, sınıfta bir öğretmenin anlattıkları veya bir konuşmacının söyledikleri, öğrenci veya dinleyici tarafından irdelenmeden, yapıcılık kuramında betimlendiği gibi öğrencinin veya dinleyicinin beyindeki mevcut bilişsel yapı ile bütünleşmeden sadece kısa vadeli bellekte kalıyorsa, buna pasif öğrenme demek daha yerinde olur. Bir öğrencinin her ders veya çalışma saatinde öğrenme sürecini tamamlaması beklenemez; daha uzun vadeye sarkabilir.

Aktif Öğrenme ve Metabiliz (metacognition)

Peki, öğrenme zaten öğrencinin aktif olarak rol aldığı zihinsel bir işlem ise, aktif öğrenme ne demektir? Aktif öğrenme, öğrenme psikolojisinde özel anlam taşıyacak şekilde algılanır hale gelmiştir ve genel olarak iki şekilde tanımlanır. Birinci tanıma göre aktif öğrenme, öğrencinin kendi öğrenme süreci hakkında söz sahibi olduğu bir öğrenme şeklidir. İkinci tanıma göre ise, öğrencinin kendi bilişsel yetilerini zorluyarak yapılan öğrenme şeklidir. Bu iki tanım biraraya getirilecek olursa aktif öğrenmenin, yoğun olarak öğrencinin sorumluluğunda bir öğrenme şekli olduğu ortaya çıkar. Bir yandan öğrenme süreciyle ilgili kararlarla, diğer yandan da öğrencinin, kendi istek ve gayretiyle,

tüm bilişsel yetisinin seferber edilmesiyle ilgilidir. Bir anlamda öğrenci, öğretmenin görev ve sorumluluğunu da üstlenir (Simons 1997:19).

Aşağıda, aktif öğrenimde alınması gereken başlıca karar ve sorumluluklar sıralanmıştır. İleri seviyedeki aktif öğrenmede, bu karar ve sorumlulukların hepsi öğrenci tarafından üstlenir. Daha alt seviyelerdeki aktif öğrenmede bu karar ve sorumluluklar, değişen ağırlıklarla öğrenci-öğretmen işbirliğiyle üstlenilir. Aktif öğrenmede öğrenci,

- Olası öğrenme hedef ve etkinlikleri araştırır;
- Kendine özel öğrenme hedeflerini seçer;
- Hangi hedefleri hangi nedenlerle seçtiğinin bilincindedir;
- Özgüveni vardır veya gereğinde özgüvenini kendisi geliştirir;
- Öğrenme etkinliklerinin seçimini ve programını yapar;
- Öğrenme güdüsü vardır veya bu güdüyü kendisi geliştirir;
- Bir konu üzerinde çalışmaya başlamak için kendine özel bir stratejisi vardır;
- Dikkatini toplar, eski öğrendiklerini hatırlar;
- Okur, dinler ve analiz yapar;
- Edindiği bilgiler arasında ilişki kurar, mümkünse şematik olarak gösterir:
- Öğrendiklerini yeni durumlara uygular, yeni uygulama alanları araştırır;
- Öğrenip öğrenmediğini sürekli kontrol eder;
- Kavrayıp kavramadığını anlamak için öğrendiklerini çeşitli şekillerde ifade eder;
- Yeni öğrenme stratejilerini dener;
- Başarısızlık durumunda başarısızlık nedenlerini araştırır;
- Kendi performansını değerlendirir;
- Kendi performansı hakkında geri-bildirim için dış kaynaklardan faydalanır;
- Öğrenmiş olmanın getirilerini düşünerek kendini güdüler;
- Dikkat ve enerjisini iyi yönetir, gerektiği yerde çalışmaya ara vermesini bilir.

Aktif öğrenmede olmazsa olmaz olan bireyin nasıl öğrendiğini bilmesi, kendi bilişsel yeti ve mekanizmasını iyi tanınması, yani **öğrenmeyi öğrenmiş** olmasıdır. Aktif öğrenmeyle ve/veya öğrenmeyi öğrenmekle ilgili olarak Ann Brown (1980:453) tarafından ortaya atılan metabiliş (metacognition) kuramıyla,

bireyin kendi bilişsel sürecini yönetmesi kastedilir. Bir öğrencinin bir derse hazırlanması için zamanını nasıl planlayacağını bilmesi, kendi ilerlemesini değerlendirmesi, seçtiği çalışma şekli ile erişeceği başarı düzeyini tahmin edebilmesi gibi kendi bilişsel etkinliklerinin niteliğini ve niceliğini bitmesidir; bilişsel yetisinin yöneticiliğini yapmasıdır. Metabilis, aynı zamanda, bireyin nasıl öğrendiğini bilmesi; neyi bilip bilmediğinin farkında olması; hangi bilgiyi nerede ve ne zaman uygulamaya koyacağını bilmesi anlamında da kullanılır (Lavvson 1984:89).

Öğrenmenin özellikleri ve Probleme Dayalı Öğrenme

Simons (1997:28), yapıcılık ve metabilis kuramlarının biraraya getirerek öğrenme ile ilgili olarak toplam oniki özellik saptamışlar. Bunların ilk altısı öğrenmenin temelini oluşturan özelliklerdir. Öğrenme aktiftir, birikimcidir, yapıcıdır, hedefi vardır, değerlendirmeye tabidir ve eski bilgilerle bağlantılıdır (Shuell 1988). İkincil olarak görülen son altı özellik ise öğrenmenin hangi yollarla gerçekleşebileceği ile ilgilidir. Öğrenme buluş yoluyla, gerçek yaşamdan örneklerle, probleme ve vakalara dayanarak, sosyal ve doğal gereksinimlere dayanarak gerçekleştirilebilir.

Son yıllarda özellikle ülkemizde bir öğrenim yöntemi olarak sık sık telaffuz edilen probleme dayalı öğrenme, bu ikincil özellikler içinde bulunur. Ancak tüm öğrenmenin bu yolla gerçekleştirilmesi beklenemez. Öğrenmenin gerçekleşmesi için ilk altı özelliğin var olması gerekir. Problem çözme ve vaka inceleme uygulamaları bütün öğretim seviyelerinde var olan, var olması gereken bir yöntemdir. Öğrenme sürecinde son aşama olan uygulama aşamasıyla ilgilidir. Probleme dayalı öğrenme, doğru uygulandığı takdirde aktif öğrenmenin "kontrollü" bir şekilde gerçekleştirilebileceği en uygun ortamdır.

Aktif öğrenmeye kontrollü bir şekilde yer verilmelidir çünkü bu öğrenme şekli yukarıda belirtildiği gibi yoğun olarak öğrenciye, dolayısıyla öğrencinin özelliklerine bağlı olarak gelişebilen/gerçekleşebilen bir öğrenme şeklidir. Öğrencinin aktif öğrenme için gerekli olan bilişsel etkinlik ve davranışları yerine getirmediği durumlarda, sadece probleme dayalı bir öğretim yöntemi başarılı olamaz.

Aktif Öğrenmenin Önündeki Engeller

Öğretim kurumlarında aktif öğrenmeyle ilgili olarak karşılaşılan engellerin en çetinin öğrenci kaynaklı olduğu bilinmektedir. Diğerleri öğretmenden veya öğretim kurumunun özelliklerinden kaynaklanır.

Öğrenci kaynaklı engellerin başında öğrencinin öğrenmeyi nasıl algıladığı gelir. Genel olarak iki tip öğrenci vardır. Birinci tipteki öğrenciler öğrenmeyi, bilgileri kitaptan veya öğretmenin anlattıklarından kendi beyinlerinde bir kopyesini çıkarmak olarak görürler. Bunların gözünde sorumlu ve yetkili tek kişi öğretmendir. Bu tip öğrenciler aktif öğrenmeye ayak uyduramazlar. İkinci tip öğrenciler ise öğrenmeyi kendi sorumlulukları olarak görürler. Öğretmen sadece bir kaynak, bir yardımcıdır. Bu öğrencilerin

öğrenmeye bakışları ve öğrenme yolları, aktif öğrenmenin ruhuna uygundur (Vermunt 1987:15).

ikinci engel, öğrencilerin öğrenme hedeflerini net olarak tayin edememeleridir. Herhangi bir ders veya konuyla ilgili öğrenmeye bir görev olarak bakarlar. Bu çalışmayı yapmaktaki gerçek nedeni düşünmezler, veya çoğunlukla sınava hazırlanmak gibi yüzeysel bir hedefleri vardır (Thomas ve Harri-Augstein 1985).

Üçüncü engel öğrencinin duyuşsal yapısıyla ilgilidir. Bazı öğrenciler, geçmişte yaşadıkları başarısız deneyimlerden dolayı mutlaka öğretmene veya kitaba bağlı kalmayı tercih ederler. Serbestliğe ve sorumluluğa alışkın olmayan öğrenciler aktif öğrenmeyi gerçekleştiremezler. Peki bu engeller aşılamaz mı? Zaman ve emekle, "konrollü aktif eğitim" ile ve, öğrencilerin öğrenmeyi öğrenmelerini sağlamak suretiyle aşılabiliyor- <Kuhl:1986:404).

Öğretmen kaynaklı engellerin kökünde, yukarıda sıralanmış olan öğrenci kaynaklı engeller yatar. Çünkü öğretmen de, büyük bir olasılıkla bulunduğu ülkenin eğitim ikliminde yetişmiştir. Yüksek öğretim dahil olmak üzere tüm öğretim seviyelerinde aktif öğrenmeyi yaşamamış, yaşamayan eğitim görevlileri bulunabilir ve hatta eğitim yöneticisi durumda olabilirler. Dolayısıyla, öğretim kurumu kaynaklı engeller, kurumun bağlı olduğu yönetmeliklerden ziyade, bu tip eğitimcilerin ve eğitim yöneticilerinin varlığından da kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Eğitim yöntemi tartışmalarının ilginç yanı, eğitim, öğretim ve öğrenmenin zaten doğasında olan aktiflik, öğrenci merkezlilik, probleme dayalılık gibi özelliklerin, bazı platformlarda eğitimde en son yenilikler diye sunulup tartışmaya açılmasıdır. Öğrenmenin aktifliği bir yerde, daha 18. Yüzyılda "Öğrencinize ders anlatmayın; önce çözme gereksinimi duyacağı sorunu yaşasın, sonra kendisi öğrenecektir" diyen Jean-Jacques Rousseau'nun eğitim felsefesinde mevcuttu (Bloom 1978:119). Herhangi bir öğretim durumunda şimdiye kadar bu yöntemler uygulanmamışsa, öğrenmenin bu şekilde gerçekleşmesi için ortam yaratılmamışsa, yapılanlar bir yenilik değil, temel bir eksikliğin giderilmesidir; yanlışın doğrulanmasıdır. Her alanın eğitiminde, öğretimin her seviyesinde, teorik ders veya uygulama saatlerinde yukarıda sözü geçen öğretim yöntemlerinin herbirini, sırası gelince kullanmadan ders yapmanın mümkün olduğu söylenemez.

KAYNAKLAR

- Ausbel, D. "Ego development and the learning process". *Child Development*, 1952,20:173.
- Bloom, A. Rousseau: *Emile or On Education* 1978, Basic Bnoks.
- Brovvn. A. "Metacognitive development and reading" *Theoretical issues in reading com- prehension* (Eds: R.J.Spiro, B.C.Bruce and W.F.Brewer), 1980 Hillsdale:Earlbaum.
- Kuhl, J. "Motivation and information processing, a new look at decision making.dynamic change and action control". *Handbook of motivation and cognition: Foundiona of aocial behaviour* (Eds: R.M.Sorrentino and E.T.Higgins), 1986 Guilford, New York.
- Lavvson, M.J. "Being executive about metacognition". *Cognitive strategiea and educational performance* ' Ed: J.R.Kirby),1984 Academic Press.
- Önder, N.K. öğretimde program, ilke ve yöntemler, 1993 İstanbul.
- Piaget, J. *The origins of intelligence in c.hildren*, 1952 International Universities Press.
- Shuell, T.J. "The role of the student in learning from instruction". *Contemporary Educational Paychology*. 1988,13,276.
- Simons, P.R.J. "Definitions and theories of active learning". *Active learning for studenta and teachera* (Eds: D.Stern and G.Huber), 1997, Lang.
- Thomas, L.F. and Harri-Augstein, E.S. Self-organized learning: Foundiona of a conver- atational acience for psychology. 1985, Rutledge.
- Vermunt, J.D.H.M. "Regulations of learning, approaches to studying and learning styles", *Regulationa of learning* (Eds: P.R.J.Simmons and G.Beukhof), 1987, Den Haag: SVA-Selecta.